Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

RAQAMLI JAMIYAT SHAROITIDA YOSHLARNING MA'NAVIY IMMUNITETINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Fayzullayeva Madina Vohidjon qizi
Samarqand davlat pedagogika instituti,
Pedagogika yo'nalishi, 3-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24072266

Annotatsiya

Maqolada raqamli jamiyat sharoitida yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirish masalasi pedagogik nuqtayi nazardan yoritiladi. Ma'naviy immunitet tushunchasi axborot oqimida mustaqil fikrlash, axborot manbalarini tanqidiy baholash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hamda mas'uliyatli raqamli xulq-atvor bilan bog'liq holda talqin qilinadi. UNESCOning media va axborot savodxonligi bo'yicha kompetensiyaviy yondashuvi asosida qadriyatga yo'naltirilgan muloqot, media tahlil, refleksiya va oila-maktab hamkorligini birlashtiruvchi pedagogik mexanizmlar taklif etiladi. Maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega; unda o'tkazilmagan tajriba natijalari keltirilmaydi.

Kalit so'zlar: ma'naviy immunitet, raqamli jamiyat, yoshlar, media savodxonlik, tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati, tarbiya.

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING YOUNG PEOPLE'S SPIRITUAL RESILIENCE IN A DIGITAL SOCIETY

Abstract

This article examines the development of young people's spiritual resilience in a digital society from a pedagogical perspective. Spiritual resilience is considered in relation to independent thinking, critical evaluation of information sources, respect for national and universal values, and responsible digital behaviour. Drawing on UNESCO's competency-based approach to media and information literacy, the article proposes pedagogical mechanisms that combine value-oriented dialogue, media analysis, reflection, and family–school cooperation. The paper is theoretical and analytical in nature and does not report experimental results that have not been collected.

Keywords: spiritual resilience, digital society, youth, media literacy, critical thinking, information culture, education.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МОЛОДЁЖИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье с педагогической точки зрения рассматривается формирование духовной устойчивости молодёжи в условиях цифрового общества. Духовная устойчивость раскрывается во взаимосвязи с самостоятельным мышлением, критической оценкой источников информации,

уважением к национальным и общечеловеческим ценностям, а также ответственным поведением в цифровой среде. На основе компетентностного подхода ЮНЕСКО к медийной и информационной грамотности предлагаются педагогические механизмы, объединяющие диалог на основе ценностей, анализ медиаматериалов, рефлексию и сотрудничество семьи и школы. Статья имеет теоретико-аналитический характер; результаты не проводившегося эксперимента не приводятся.

Ключевые слова: духовная устойчивость, цифровое общество, молодёжь, медиаграмотность, критическое мышление, информационная культура, воспитание.

Kirish

Raqamli texnologiyalar kundalik hayot, ta’lim va ijtimoiy muloqotning ajralmas qismiga aylandi. Yoshlar internet orqali bilim oladi, yangiliklardan xabardor bo‘ladi, o‘z fikrini bildiradi va turli jamoalar bilan muloqot qiladi. Bunday imkoniyatlar bilan bir qatorda tekshirilmagan xabarlar, manipulyativ axborot, kamsituvchi mazmun, kiberbulling hamda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish bilan bog‘liq muammolar ham uchraydi. Shu sababli tarbiya jarayonida yoshlarni raqamli muhitdan butunlay cheklash emas, balki undan ongli, tanqidiy va mas’uliyatli foydalanishga tayyorlash muhimdir.

UNESCOning media va axborot savodxonligi bo‘yicha o‘quv dasturida axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va mas’uliyat bilan yaratish muhim kompetensiyalar sifatida ko‘rsatiladi [1]. Mazkur yondashuv ma’naviy tarbiya bilan uzviy bog‘liq: axborotni tanqidiy baholay oladigan, o‘z qarashini dalillar bilan asoslaydigan va boshqalarning huquqlarini hurmat qiladigan yosh raqamli makonda ham mas’uliyatli ishtirok eta oladi.

Tadqiqotning maqsadi va metodlari

Tadqiqotning maqsadi — raqamli jamiyat sharoitida yoshlarning ma’naviy immunitetini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlarni nazariy jihatdan asoslash va amaliy model taklif etish. Maqolada ilmiy manbalarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik umumlashtirish hamda tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Ish nazariy-tahliliy maqola bo‘lgani sababli unda tanlanma, tajriba guruhi yoki statistik natijalar mavjud deb ko‘rsatilmaydi.

Ma’naviy immunitetning pedagogik mazmuni

“Ma’naviy immunitet” atamasi ushbu maqolada yoshlarning turli axborotiy va ijtimoiy ta’sirlar sharoitida o‘z qadriyatlari, mustaqil mulohazasi va mas’uliyatli xulq-atvorini ongli ravishda saqlashi hamda rivojlantirishi sifatida qo‘llanadi. Bu tushuncha boshqa fikrlarni inkor etish, axborotdan qochish yoki barcha yangiliklarga shubha bilan qarashni anglatmaydi. Aksincha, u ochiq fikrlilikni dalillarni tekshirish, turli nuqtayi nazarlarni solishtirish va axloqiy mezonlar asosida xulosa chiqarish bilan uyg‘unlashtiradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan ma’naviy immunitet uch tarkibiy jihatni qamrab oladi: kognitiv jihat — axborotni tushunish va tekshirish; qadriyatli jihat — hurmat, adolat, mas’uliyat va bag‘rikenglikka amal qilish; xulqiy jihat — raqamli muloqotda odob saqlash, shaxsiy ma’lumotlarni ehtiyot qilish va zararli mazmunni tarqatmaslik. Ushbu jihatlar bir-birini to‘ldiradi.

Raqamli muhitdagi asosiy tarbiyaviy muammolar

Birinchi muammo — axborotning ishonchliligini aniqlashdagi qiyinchilik. Xabar ko‘p marta ulashilgani uning haqiqatligini bildirmaydi. Ikkinchi muammo — hissiyotga ta’sir qiluvchi sarlavha va

tasvirlar orqali shoshilinch xulosa chiqarishga undash. Uchinchi muammo — onlayn muloqotda hurmatsizlik, kamsitish va kiberbulling holatlari. To‘rtinchi muammo — mualliflik huquqi va shaxsiy ma’lumotlarga yetarli e’tibor bermaslik. Bu holatlar yoshlarning axborot madaniyati bilan bir qatorda ijtimoiy-emotsional va axloqiy kompetensiyalarini ham rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Mazkur muammolarni faqat taqiqlar orqali bartaraf etish qiyin. O‘quvchi nima sababdan muayyan xabar shubhali ekanini, qanday dalil talab qilinishini va ulashishdan oldin qanday mas’uliyatni hisobga olish kerakligini tushunishi lozim. Demak, tarbiyaviy ish bilim berish, amaliy mashq, muhokama va refleksiyani birlashtirishi zarur.

Ma’naviy immunitetni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari

1. Qadriyatga yo‘naltirilgan muloqot. Dars va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda hurmat, adolat, bag‘rikenglik,vijdon, mas’uliyat va inson qadr-qimmati kabi tushunchalar hayotiy vaziyatlar asosida muhokama qilinadi. O‘qituvchi tayyor hukmni singdirishdan ko‘ra, o‘quvchini o‘z fikrini asoslashga va boshqalarni tinglashga yo‘naltiradi.

2. Media va axborot tahlili. O‘quvchilarga xabar muallifi, e’lon qilingan sana, dalillar, foydalanilgan manbalarva xabarning maqsadini tekshirish o‘rgatiladi. Bir mavzuga oid bir nechta manbani taqqoslash orqali fakt, fikr va taxmin o‘rtasidagi farq aniqlanadi. Bu yondashuv UNESCO tavsiya qilgan media va axborot savodxonligi kompetensiyalari bilan uyg‘un [1; 2].

3. Refleksiv faoliyat. O‘quvchi axborotni ko‘rganda qanday hissiyot paydo bo‘lgani, nima sababdan ishonganyoki shubhalanganini, qaroriga qaysi dalillar ta’sir qilganini tahlil qiladi. Refleksiya shoshilinch munosabat o‘rniga ongli qaror qabul qilishga yordam beradi.

4. Oila va ta’lim muassasasi hamkorligi. Ota-onalar va pedagoglar raqamli xavfsizlik, muloqot odobi vaaxborotni tekshirish bo‘yicha bir-biriga zid bo‘lmagan tavsiyalar berishi muhim. Hamkorlik nazoratni kuchaytirish bilangina cheklanmasdan, ishonchli suhbat va yoshga mos yo‘l-yo‘riqni ham qamrab olishi kerak.

5. Ijodiy va ijtimoiy faoliyat. O‘quvchilar ishonchli manbalarga tayangan holda axborot bukleti, podkastssenariysi, sinf gazetasi yoki raqamli taqdimot tayyorlashi mumkin. Bunda manbani ko‘rsatish, mualliflik huquqiga rioya qilish va shaxsiy ma’lumotlarni oshkor qilmaslik talablari bajariladi.

Mualliflik pedagogik modeli

Tahlil asosida “Angla — tekshir — bahola — mas’uliyat bilan ulash” nomli to‘rt bosqichli model taklif etiladi. Birinchi bosqichda o‘quvchi xabarning mazmuni va kontekstini anglaydi. Ikkinchi bosqichda muallif, sana, dalil va boshqa manbalar orqali ma’lumotni tekshiradi. Uchinchi bosqichda xabarning ishonchliligi, axloqiy jihati va ehtimoliy oqibatlarini baholaydi. To‘rtinchi bosqichda esa xabarni ulashish, izoh yozish yoki undan foydalanish bo‘yicha mas’uliyatli qaror qabul qiladi.

Bosqich	O‘quvchi faoliyati	Shakllanadigan ko‘nikma
Angla	Xabar mazmuni va kontekstini aniqlash	Axborotni tushunish
Tekshir	Manba, sana va dalillarni solishtirish	Media savodxonlik
Bahola	Ishonchlilik va axloqiy oqibatlarni tahlil qilish	Tanqidiy va axloqiy fikrlash

Bosqich	O‘quvchi faoliyati	Shakllanadigan ko‘nikma
Mas’uliyat bilan ulash	Ulashish yoki ulashmaslik haqida asosli qaror qilish	Raqamli mas’uliyat

Modelni amaliyotga joriy etishda o‘qituvchi o‘quvchilarga shaxsiy ma’lumotlar bo‘lmagan, ta’lim maqsadida tayyorlangan namunaviy xabarlarni beradi. Guruhlar xabarni yuqoridagi to‘rt bosqich asosida tahlil qiladi va xulosasini dalillar bilan izohlaydi. Baholash mezonlari sifatida manbani aniqlash, dalil keltirish, fakt va fikrni farqlash, muhokamada hurmatni saqlash hamda mas’uliyatli qaror qabul qilish ko‘nikmalari olinishi mumkin.

Muhokama

Taklif etilayotgan mexanizmlarning muhim jihati — ma’naviy tarbiyani faqat nazariy tushuntirish bilan cheklamasdan, uni real axborot vaziyatlariga tatbiq etishdir. O‘quvchi ishonchli manbani topish, qarama-qarshi fikrlarni solishtirish va o‘z xulosasini asoslash jarayonida bilimni amaliy ko‘nikmaga aylantiradi. Shu bilan birga, pedagogik jarayon yosh xususiyatlari, ta’lim muassasasining sharoiti va o‘quvchilarning raqamli tajribasini hisobga olishi lozim.

Modelning samaradorligini keyingi empirik tadqiqotlarda aniqlash mumkin. Buning uchun muayyan yosh guruhida boshlang‘ich va yakuniy diagnostika, anonim so‘rovnoma, vaziyatli topshiriqlar hamda pedagogik kuzatuvdan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday tadqiqotda rozilik, maxfiylik va o‘quvchilar haqidagi ma’lumotlarni himoya qilish talablariga rioya etilishi zarur.

Xulosa

Raqamli jamiyat sharoitida yoshlarning ma’naviy immunitetini shakllantirish ko‘p qirrali pedagogik vazifa bo‘lib, u tanqidiy fikrlash, media savodxonlik, qadriyatlarga hurmat va mas’uliyatli raqamli xulq-atvorni birgalikda rivojlantirishni talab etadi. Yoshlarni axborotdan cheklashning o‘zi yetarli emas; ularga ma’lumotni tekshirish, dalil va fikrni farqlash, turli nuqtayi nazarlarni hurmat qilish hamda oqibatni hisobga olib qaror qabul qilish o‘rgatilishi kerak.

Maqolada taklif etilgan “Angla — tekshir — bahola — mas’uliyat bilan ulash” modeli dars, sinfdan tashqari faoliyat va oila-maktab hamkorligida qo‘llash uchun nazariy-amaliy asos bo‘la oladi. Keyingi bosqichda modelni aniq yosh guruhida tajriba-sinovdan o‘tkazish, baholash mezonlarini validatsiya qilish va natijalarni empirik ma’lumotlar bilan asoslash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grizzle, A., Wilson, C., Tuazon, R., et al. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! UNESCO,2021. https://www.unesco.org/mil4teachers/en/curriculum
2. UNESCO. Media and Information Literate Citizens. 9 October 2021; updated 25 October 2024. https://www.unesco.org/en/articles/media-and-information-literate-citizens
3. UNESCO IITE. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! (Russian edition). 2022. https://iite.unesco.org/publications/media-and-information-literate-citizens-think-critically-click-wisely/
4. Council of Europe. Media and Information Literacy – Education. https://www.coe.int/en/web/education/media-and-information-literacy